

Moderní metody sociální práce I.

Mgr. Pavel Bareš, Ph.D.

Je v sociální práci označení určitého pojetí jako moderního, respektive tradičního relevantní ?

- Metoda jako definovaný, osvědčený, ověřený, propracovaný atd. postup
- Potřeba profesionality, používání osvědčených, fungujících apod. postupů vs. nutnost reflexe konkrétního kontextu a aktuálních souvislostí při práci s klientem
 - „Řešení aktuálních problémů (tady a teď) už 150 let“ (v širším pojetí ještě déle)
- Dilema mezi tradičními a moderními paradigmaty, přístupy, metodami atd. v sociální práci
 - klient jako pasivní příjemce vs. aktivní aktér („opečovávání“ vs. aktivizace klienta)
 - ústavní péče vs. služby poskytované v domácnostech
 - přístup "o někoho se postarat" vs. přístup "něco dotyčnému zajistit"
- Společenský vývoj, obecnější společenské procesy, nové společenské výzvy: nové oblasti pro uplatnění sociální práce a pro uplatnění nových postupů
 - Stárnutí populace, dluhy a exekuce (nová témata?), nové formy kriminality a nová rizika (např. v kyberprostoru), aktuální i budoucí dopady pandemie nemoci covid-19 na různé oblasti života, dopady robotizace a automatizace na společnost, dopady digitalizace na polarizaci společnosti, využívání informačních technologií zastánci extremistických postojů, jejich aktivace a radikalizace jejich prostřednictvím...
- Vývoj poznání v oboru, vývoj oboru a obecně vývoj společenských věd

Oblasti uplatnění sociální práce

Dvě stěžejní hlediska pro rozlišení oblastí uplatnění sociální práce

Individuální perspektiva (představuje základní východisko sociální práce):

- Osobnost klienta
 - Nutnost reflexe rozdílnosti oproti kategorii „cílová skupina“ (srov. následující bod)

Společenská perspektiva (umožňuje rozlišit různé oblasti působení):

- Rizikové situace, problémové jevy, podstata problémů + cílové skupiny
- Nástroje, opatření, programy, metody, metodologické a teoretické zakotvení, resortní příslušnost, legislativní a institucionální rámec...

Dvě stěžejní hlediska pro rozlišení oblastí uplatnění sociální práce

Individuální perspektiva:

- Osobnost klienta
 - Nutnost reflexe rozdílnosti oproti kategorii „cílová skupina“ (srov. následující bod)



Životní situace osob

Společenská perspektiva:

- Rizikové situace, problémové jevy, podstata problémů + cílové skupiny
- Nástroje, opatření, programy, metody, metodologické a teoretické zakotvení, resortní příslušnost, legislativní a institucionální rámec...



Institucionální rámec

Životní situace osob vs. institucionální rámec I

- Chudoba, nedostatečný příjem, sociální vyloučení, sociální izolace...
- Dluhy, exekuce, insolvence...
- Ztráta zaměstnání, znevýhodnění na trhu práce...
- Ztráta bydlení, nevyhovující bydlení apod.
- Duševní zdraví, psychické potíže
- Bio-psycho-sociální aspekty stárnutí
- Zdravotní postižení
- Závislosti
- Krizové situace, vystavení traumatům, násilnému jednání, šikaně apod.
- Sebevražedné jednání
- Trestná činnost
- ...
- Sociální služby
- Péče o zdraví, zdravotní prevence
- Školství
- Sociálně-právní ochrana dětí
- Služby zaměstnanosti
- Politika bydlení
- Integrace cizinců, integrace etnických menšin, podpora interkulturního soužití
- Řešení situace sociálně vyloučených lokalit
- Zajištění bezpečnosti
- Penitenciární a post-penitenciární péče (systém práce s pachateli trestných činů)
- ...

Životní situace osob vs. institucionální rámec I

- Chudoba, nedostatečný příjem, sociální vyloučení, sociální izolace...
 - Dluhy, exekuce, insolvence...
 - Ztráta zaměstnání, znevýhodnění na trhu práce...
 - Ztráta bydlení, nevyhovující bydlení apod.
 - Duševní zdraví, psychické potíže
 - Bio-psycho-sociální aspekty stárnutí
 - Zdravotní postižení
 - Závislosti
 - Krizové situace, vystavení traumatům, násilnému jednání, šikaně apod.
 - Sebevražedné jednání
 - Trestná činnost
 - ...
- **Sociální služby**
 - Péče o zdraví, zdravotní prevence
 - Školství
 - Sociálně-právní ochrana dětí
 - Služby zaměstnanosti
 - Politika bydlení
 - Integrace cizinců, integrace etnických menšin, podpora interkulturního soužití
 - Řešení situace sociálně vyloučených lokalit
 - Zajištění bezpečnosti
 - Penitenciární a post-penitenciární péče (systém práce s pachateli trestných činů)
 - ...

Životní situace osob vs. institucionální rámec I

- Chudoba, nedostatečný příjem, sociální vyloučení, sociální izolace...
 - Dluhy, exekuce, insolvence...
 - Ztráta zaměstnání, znevýhodnění na trhu práce...
 - Ztráta bydlení, nevyhovující bydlení apod.
 - Duševní zdraví, psychické potíže
 - Bio-psycho-sociální aspekty stárnutí
 - Zdravotní postižení
 - Závislosti
 - Krizové situace, vystavení traumatům, násilnému jednání, šikaně apod.
 - Sebevražedné jednání
 - Trestná činnost
 - ...
- **Sociální služby**
 - Péče o zdraví, zdravotní prevence
 - Školství
 - Sociálně-právní ochrana dětí
 - Služby zaměstnanosti
 - Politika bydlení
 - Integrace cizinců, integrace etnických menšin, podpora interkulturního soužití
 - Řešení situace sociálně vyloučených lokalit
 - Zajištění bezpečnosti
 - Penitenciární a post-penitenciární péče (systém práce s pachateli trestných činů)
 - **Sociální práce**
 - ...

Životní situace osob vs. institucionální rámec II

- Odráží značnou a stále se zvyšující komplexitu společenských vztahů
- Tento trend lze názorně ilustrovat na nárůstu komplexity stávajícího právního rámce (jakkoli se tento nárůst týkal hlavně podzákonných norem) v souvislosti s dopady pandemie nemoci covid-19 v letech 2020 a 2021
- + Výrazná a stále rostoucí komplexita jednotlivých oborových regulačních systémů
• + V rámci aktivního uplatnění kompetencí různých institucí
- To někdy ztěžuje možnosti zajištění součinnosti mezi různými institucionálními systémy
- Příklad: regulační mechanismy týkající se zdravotní péče a sociálních služeb – sociální služby poskytované ve zdravotnických zařízeních x domovy pro seniory a LDN
- Riziko příliš výrazného akcentu na přístupy používané pouze v určitém oboru / oblasti
- Větší tendence k setrvačnosti uplatňovaných postupů
 - Ta je v určité míře opodstatněná: zajištění kontinuity, udržení srozumitelnosti a přehlednosti vývoje dané oblasti
 - V jiných případech se stává překážkou rozvoje služeb nebo jejich efektivního poskytování

Životní situace osob vs. institucionální rámec III

- Trend k mezioborovosti, komplementaritě, vzájemné provázanosti či prostupnosti
 - V sociální práci je interdisciplinární přístup považován za nezbytný a přirozený (jde především o člověka a je nutné reagovat na to, jak se proměňuje jeho životní situace ve všech důležitých oblastech) a je jejím neodmyslitelným atributem (v sociální práci je tak důraz na ucelený přístup v zásadě její „tradiční esencí“)
 - V dalších oblastech (zejména pak na úrovni institucionálních a regulatorních mechanismů) se snaha o překonání (resortních, oborových apod.) hranic sice prosazuje také, ale podstatně obtížněji a pomaleji (jde především o jasné vymezení kompetencí a o jejich plnění, respektive nepřekračování); Interdisciplinarita je vnímána jako určitý „nadstandard“, „něco navíc“, požadavek, který lze naplnit až po splnění či dodržení dalších postupů, není chápán jako obvyklý (a může tak na ni být v některých oblastech nahlíženo jako na nově artikulovaný požadavek, znak určité „modernizace“ apod.)
 - U sociálních služeb: předpoklady, které interdisciplinární přístup podporují i ty, které jej brzdí

Koordinace mezi systémy jako předpoklad poskytování pomoci v některých situacích I

- U řady životních oblastí je pro úspěch realizovaných opatření nezbytná interakce mezi různými oblastmi uplatnění sociální práce

Příklady

- Služby v oblasti post-penitenciární péče
- Situace osob opouštějících VTOS:
 - Nedostatek finančních prostředků
 - Zatížení dluhy a exekucemi
 - Zhoršené možnosti nalezení legálního zaměstnání
 - Potřeba zajištění bydlení
 - Závislost na návykových látkách nebo jejich zneužívání
 - Narušené rodinné prostředí
- Oblast působení různých institutů, organizací, respektive odborníků
 - Sociální pracovník věznice, sociální kurátor, probační úředník, neziskové organizace
- V některých případech dochází k poměrně intenzivní výměně informací a spolupráci, v řadě oblastí stále značné rezervy (Úřad práce, lišící se situace v regionech)

Koordinace mezi systémy jako předpoklad poskytování pomoci v některých situacích

II

- Mezi některými institucionálními systémy je již vzájemná kooperace poměrně dobře zavedená

Příklady

- Drogová léčba a prevence
 - Zapojení a součinnost resortů zdravotnictví, práce a sociálních věcí a školství
 - Resorty spravedlnosti a vnitra relevanci služeb v této oblasti nezpochybňují
 - Koordinace probíhá na krajské i regionální úrovni (meziresortní komise, krajský koordinátor, komunitní plánování sociálních služeb na úrovni krajů a obcí atd.)
 - Aktivity v této oblasti jsou koordinovány dlouhodobě, je zde zavedený systém komunikace
- Hospicová péče
 - Úhrady péče z veřejného zdravotního pojištění

Koordinace mezi systémy jako předpoklad poskytování pomoci v některých situacích

III

- V určitých oblastech k interakci mezi různými institucionálními systémy nedochází nebo je koordinace různých aktivit jen omezená
- Případně ke vzájemné koordinaci dochází „jen“ díky „nesystémovým“ iniciativám „zdola“, bez existence odpovídající regulace a systémové podpory

Příklady

- Pomezí mezi poskytováním sociální služby a zaměstnáváním znevýhodněných osob
 - Sociální podniky – jejich fungování ztěžuje mj. regulace poskytování sociálních služeb a stávající nastavení institutu chráněného poskytování místa
- Služby zaměřené na podporu pečujících osob
 - Na úrovni samospráv existují různé iniciativy, projekty i již dobře zavedené služby
 - Systémová podpora v této oblasti ale stále schází (např. doposud nebyla zavedena moderní právní úprava, která by se týkala oblasti dlouhodobé péče)

Koordinace mezi systémy jako předpoklad poskytování pomoci v některých situacích

IV

- Pro některé oblasti sociální práce je zásadním limitem i stávající regulace týkající se přímo příslušné oblasti, v níž sociální pracovník vykonává svoji činnost, případně absence odpovídající regulace v některé z relevantních oblastí

Příklady

- Stávající regulace v oblasti exekucí
- Nedostatečná právní úprava a systémová podpora týkající se
 - sociálního bydlení
 - situace osob poskytujících péči osobám závislým na péči
 - sociálního podnikání

Oblasti uplatnění sociální práce v kontextu aktuálních společenských trendů a výzev I

- Proměnlivost okruhu potřeb artikulovaných osobami, jimž je sociální práce poskytována
- Nová artikulace určité potřeby
 - Ve smyslu sílícího společenského trendu, tj. trendu, který se svým významem nově etabluje jako důležitá „společenská norma“, ne ve smyslu „absolutní novosti“
- Prioritizace určitých oblastí, proces „nastolení“ určité agendy
 - Zastínění některých témat jinými, nižší akcent na určité potřeby v souvislosti s určitými společenskými trendy
- Změny kontextu poskytování sociální práce nebo určitých důležitých charakteristik týkajících se jejího poskytování a proměny institucionálního rámce pro její poskytování

Oblasti uplatnění sociální práce v kontextu aktuálních společenských trendů a výzev II

Životní oblasti: aktuální, nově se etablující nebo narůstající rizika a problémy

- Krizové situace, potřeba humanitární pomoci, poskytování psychologické pomoci obětem válečných konfliktů
- Zhoršení ekonomické a sociální situace osob nebo rodin s nízkými příjmy, sociální vyloučení
- Sociální distance v souvislosti s covidem-19 a její negativní dopady: např. nahrazení osobní interakce videohovory (reálného kontaktu virtuálním kontaktem se světem), sociální izolace seniorů, domácí násilí, kyberšikana...
- Polarizace společnosti, vedoucí k nenávisným reakcím či ostrakizaci některých osob - např. nakažených členů komunity, osob zasažených dopady pandemie „jinak“ (méně, „díky jejich vlastnímu přičinění“ apod.)...
- Propad v zaměstnatelnosti u osob znevýhodněných na trhu práce v důsledku nemoci covid-19
- Dětský dlužník – možnosti prevence těchto situací a jejich řešení
- Radikalizace, aktivizace zastánců radikálních názorů – způsob práce s těmito osobami, využívání informačních a komunikačních technologií při práci s nimi...
- ...

Oblasti uplatnění sociální práce v kontextu aktuálních společenských trendů a výzev III

- Institucionální podmínky se modifikují v reakci na vývoj společnosti, ale se zpožděním a se značnou setrvačností
 - Potřeba uznání společenské důležitosti změn, reakce institucí, nutnost dodržení procedur při prosazování legislativních změn, včetně různých lhůt
- Zavádění změn v různých institucionálních systémech může podmínky poskytování sociální práce měnit přímo,
 - Kdy se změna týká přímo podmínek, institutů nebo důležitých charakteristik týkajících se poskytování sociální práce
- Tak také nepřímo,
 - Kdy se významným způsobem mění kontext, ve kterém je sociální práce poskytována

Oblasti uplatnění sociální práce v kontextu aktuálních společenských trendů a výzev IV

- Novým trendům se institucionální systémy převážně přizpůsobují zvyšováním komplexity regulace v příslušné oblasti, tj. zaváděním nových úprav do již existující regulace
 - Týká se např. právní úpravy zaměřené na stíhání nových forem kriminality
- V určitých případech může dojít k vyčlenění určité oblasti a vytvoření nových specifických regulačních mechanismů, respektive specifických institucí působících v příslušné oblasti
 - Jako příklady z minulosti, které mohou takový postup ilustrovat, lze uvést např. zřízení Probační a mediační služby nebo kodifikaci samostatných úprav týkajících se sociálně-právní ochrany dětí nebo sociálních služeb
- V obou těchto případech je přirozeně nezbytná harmonizace těchto úprav s dalšími regulatorními předpisy a institucionálními mechanismy

Oblasti uplatnění sociální práce v kontextu aktuálních společenských trendů a výzev

V

Institucionální podmínky v oblastech, na které musí sociální práce reagovat, nebo jež procházejí změnami či by v nich změny byly žádoucí

- Ad hoc změny humanitární pomoci a humanitárního práva, změny azylové a migrační politiky
- Protiepidemická opatření – obecná, zasahující cílové skupiny, zasahující činnost organizací poskytujících pomoc těmto osobám, zasahující jejich personál...
- Systém podpor a kompenzací zavedených v souvislosti s pandemií nemoci covid-19
- Personální situace (propouštění, nemocnost, nárůst poptávky...) či ekonomická situace organizací poskytujících služby osobám ohroženým sociálními vyloučením
- Poskytování péče neformálními pečujícími
- Zavedení úpravy sociálního bydlení
- Zavedení úpravy pro sociální podnikání
- Změna stávající úpravy exekucí
- Vývoj v oblasti informačních a telekomunikačních technologií a s nimi spojených rizik
- Dopady digitalizace a automatizace na osoby znevýhodněné na trhu práce
- ...

Institucionální rámec pro sociální práci v ČR I

- Sociální práce je v ČR poskytována v kontextu regulací a institucionálních systémů, které neupravují primárně sociální práci samotnou, ale určitou jinak vymezenou širší tematickou oblast
- V rámci každé z těchto oblastí může existovat i specifická regulace týkající se sociální práce
 - Např. v rámci institucionálního systému pro poskytování sociálních služeb
- Sociální práce je ale poskytována i v oblastech, ve kterých se jí regulatorní mechanismy týkají jen zprostředkovaně a týká se jí jen minimum regulatorních či institucionálních mechanismů
 - Zdravotnictví, školství aj.

Institucionální rámec pro sociální práci v ČR II

- V současnosti tak není poskytování sociální práce v ČR regulováno žádným právním předpisem, který by se týkal specificky sociální práce nebo sociálních pracovníků a který by působnost a činnost sociálního pracovníka či výkon sociální práce reguloval uceleně
- V roce 2014 předložilo MPSV odborné veřejnosti ke konzultacím a připomínkování text, v nichž byly rozpracovány základní teze pro tvorbu věcného záměru zákona (VZZ) o sociálních pracovnících
- Samotný VZZ, který by se týkal této oblasti ale již nebyl vytvořen a proces legislativní přípravy normy s tímto zaměřením již dále nepokračoval

Institucionální rámec pro sociální práci v ČR III

Hlavní implikace skutečnosti, že sociální práce podléhá různým oborovým regulacím navržených primárně pro příslušnou oblast jejího uplatnění (zpracováno podle Hubíková et al. 2021):

- Systém ukotvení sociální práce napříč různými oblastmi jejího uplatnění lze vnímat jako minimalistický, v některých oblastech pak dokonce jako nevyhovující
- Tato situace má v mnoha ohledech výrazný vliv na možnosti poskytování sociální práce v praxi
- I v případě sociálních služeb, které představují jednu z nejvýznamnějších oblastí uplatnění sociální práce, je poskytování sociálních služeb začleněno spíše okrajově a ani tento zákon neaspiruje na to, aby byla sociální práce alespoň v této oblasti jejího výkonu upravena uceleně

Doporučená literatura k tématu

- GABURA, J. PRUŽINSKÁ, J. 1995. *Poradenský proces*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 7.
- HUBÍKOVÁ, O., HAVLÍKOVÁ, J., TRBOLA, R., MUSIL, L. 2021. *Deficity ukotvení české sociální práce*. Praha: VÚPSV, v. v. i.
- KOPŘIVA, K. 1997. *Lidský vztah jako součást profese. psychoterapeutické kapitoly pro sociální, pedagogické a zdravotnické profese*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál.
- MATOUŠEK, O. 2007a. Očekávaný vývoj sociálních služeb. In MATOUŠEK, O. a kol. *Sociální služby*. Praha: Portál, s. 173-177.
- MATOUŠEK, O. et al. 2001. *Základy sociální práce*. Praha: Portál.
- MATOUŠEK, O., KODYMOVÁ, P. KOLÁČKOVÁ, J. 2005. *Sociální práce v praxi : Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál.
- MPSV. 2004. *Analýza a vyhodnocení činnosti sociálních pracovníků z hlediska kvantity jejich potřeby a z hlediska jejich pracovní náplně*. Praha: MPSV.
- MUSIL, L., BAREŠ, P., HAVLÍKOVÁ, J. (Eds.) 2017. *Výkon profese sociální práce v systémech sociální ochrany ČR*. Praha: VÚPSV, v. v. i.
- NOVOTNÁ, V., SCHIMMERLINGOVÁ, V. 1992. *Sociální práce její vývoj a metodické postupy*. Praha: Karolinum, 1992.
- ŘEZNÍČEK, I. 1997. *Metody sociální práce*. Praha: Sociologické nakladatelství, dotisk 1. vydání.
- VAŠŤATKOVÁ, J., LOUKOTOVÁ, V. (Eds.) 2007. *Akční pole sociální práce aneb sociálněpedagogické otázky současnosti*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- ÚLEHLA I. 1999. *Umění pomáhat: učebnice metod sociální práce*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2. vydání.
- *články v časopise Sociální práce / sociálna práca* (např. tematická čísla 3/2019, 5/2018, tématu se věnující články v dalších číslech), případně v dalším zahraničním a domácím odborném periodiku

Cíle a přístupy v sociální práci

Obecné vymezení cílů sociální práce (SP) I

Vymezení sociální práce přijaté Mezinárodní asociací škol sociální práce a Mezinárodní federací sociálních pracovníků:

- „praktická profese a akademická disciplína, která podporuje sociální změnu, rozvoj sociální soudržnosti, zplnomocnění a osvobození lidí“,
- pro níž platí, že
 - „sociální spravedlnost, lidská práva, kolektivní odpovědnost a respekt k rozdílnosti jsou základními principy sociální práce“ a že
 - „sociální práce podporuje, s podporou teorií sociální práce, sociálních věd, humanitních věd a vlastních znalostí, lidi a struktury, aby se vypořádali s životními problémy a došlo ke zlepšení jejich životních podmínek“ (IASSW, 2014).

Obecné vymezení cílů sociální práce (SP) II

Obecná vyjádření cíle SP v návaznosti na uvedenou definici:

- snaha zlepšit životní situaci člověka (klienta), skupiny nebo komunity, která je z nějakého důvodu pro jedince nebo skupinu osob obtížná a současně ji jedinec nebo skupina osob nedovedou řešit vlastními silami nebo s využitím vlastních zdrojů
- snaha o „dosahování harmoničtějších životních situací v disharmonických podmínkách“ (Řezníček 1997)
- ...

Obecné vymezení cílů sociální práce (SP) II

Obecná vyjádření cíle SP v návaznosti na uvedenou definici:

- **Cílem sociální práce je** zlepšit životní situaci člověka (klienta), skupiny nebo komunity, která je z nějakého důvodu pro jedince nebo skupinu osob obtížná a současně ji jedinec nebo skupina osob nedovedou řešit vlastními silami nebo s využitím vlastních zdrojů
- snaha o „dosahování harmoničtějších životních situací v disharmonických podmínkách“ (Řezníček 1997)
- ...

Obecné vymezení cílů sociální práce (SP) III

Oblasti k dalšímu upřesnění u výše nastíněného vymezení cílů (a):

- *Cíl sociální práce*
 - Je cíl sociální práce v něčem specifický ve srovnání s dalšími aktivitami konanými ve prospěch jedince nebo určité skupiny osob? Jakou roli má mít a má při dosahování těchto cílů sociální práce (respektive sociální pracovník) a jaký další profese (respektive další odborníci)?
- *...lze v úplně obecné rovině vnímat jako...*
- *...snahu zlepšit...*
 - V čem by mělo toto zlepšení spočívat? Jaké konkrétní zlepšení může sociální práce nabídnout, respektive o jaké by měla usilovat? Jaké prostředky k tomu může použít a jak mají být používány? Atd.

Obecné vymezení cílů sociální práce (SP) IV

Oblasti k dalšímu upřesnění u výše nastíněného vymezení cílů (b):

- *...životní situaci [...], která je z nějakého důvodu pro jedince nebo skupinu osob obtížná*
 - Za jakých okolností lze životní situaci osoby či skupiny vnímat jako obtížnou či nepříznivou? A proč? Jak se k této otázce staví různé osoby, jichž se situace osoby nebo určité skupiny osob určitým způsobem týká?
- *...[zlepšit životní situaci] člověka (klienta), skupiny nebo komunity...*
 - Jakým osobám (v jakých situacích) je sociální práce poskytována? Jaké charakteristiky osob nebo jejich situace lze vnímat jako významné okolnosti indikující potřebu poskytování sociální práce? V jakých případech je naopak vhodnější zprostředkování kontaktu na jiné odborníky?

Všeobecné souvislosti determinující podobu cílů sociální práce a faktory promítající se do jejich podoby I

- Primárně záleží na oblasti působení, povaze řešeného problému, potřebách klienta (příjemce intervence) atd.
- Liší se podle „sektorové příslušnosti“
 - z hlediska oboru, gesce apod.
 - z hlediska sektorů národního hospodářství (veřejná správa vs. nestátní organizace)?
- Konkrétní instituce – poslání organizace
- Konkrétní pozice jednotlivých členů pracovního týmu
- Osobnostní předpoklady – hodnoty, zkušenosti, profesionalita...
- Vývoj oboru, tradice reflexe cílů, paradigmat a přístupů v sociální práci

Všeobecné souvislosti determinující podobu cílů sociální práce a faktory promítající se do jejich podoby II

- Cíle při práci s konkrétním klientem a v konkrétní situaci, druhy cílů
 - celkový cíl
 - dílčí a instrumentální cíle
 - potřeba vyjasnění cílů sledovaných rozličnými aktéry
 - deklarované a nedeklarované cíle
- Způsob nakládání s tématem cílů při práci
 - postup sjednání nebo stanovení cílů a způsob určení jejich priority
 - rozdělení kompetencí, zodpovědnost za stanovení, plnění a vyhodnocování cílů
 - stanovení hodnotících kritérií
 - naplánování způsobu plnění stanovených cílů,
 - realizace kroků vedoucích k jejich dosažení
 - průběžná kontrola plnění dílčích cílů, vyhodnocování dosažených cílů
 - revize či přehodnocení cílů

Specifické okolnosti determinující podobu cílů v sociální práci

- Vzájemný vztah mezi sociální prací a sociální politikou
 - Sociální politika určuje stěžejní podmínky pro poskytování sociální práce
 - Zároveň sociální práce výrazným způsobem formuje a modifikuje charakter sociální politiky
- Zájmy klienta a společenská zakázka
 - Kontrola a pomoc v sociální práci
- Specifické instituty v oblasti sociálních služeb:
 - Individuální plánování
 - Klíčový pracovník

Důležitost formulace cílů v sociální práci

- Tématu formulace cílů je při poskytování sociální práce potřebné věnovat náležitou pozornost
- Je totiž potřebné minimalizovat riziko,
 - že bude při poskytování sociální práce sledován cíl, který
 - nebyl dojednán s klientem,
 - nebyl jasně deklarován nebo
 - nebyl dokonce ani zamýšlen, a
 - že určitá sociální intervence bude mít za následek neplánované nežádoucí dopady na klientovu situaci a/nebo
 - že nedeklarované cíle nebo nezamýšlené dopady provedených rozhodnutí ohrozí možnost
 - další vzájemné spolupráce mezi sociálním pracovníkem a klientem a
 - dosažení celkového cíle, jehož si sociální pracovník a klient přejí dosáhnout.
- Zhodnocení relevance cílů tedy musí vycházet primárně z potřeb klienta
- V různé míře ale může být potřebné zohlednit i další výše uvedené širší souvislosti
 - např. ohled na základní potřeby nebo bezpečí dalších osob v klientově okolí, soulad s profesními hodnotami na pracovišti, potřebu vzájemné koordinace aktivit členů týmu při formulaci a snaze o dosažení cílů při práci s klientem apod.

Distinkce mezi tradicí a modernitou v případě cílů v sociální práci I

Je v sociální práci označení určitého pojetí jako moderního, respektive tradičního relevantní ?

- Metoda jako definovaný, osvědčený, ověřený, propracovaný atd. postup
- Potřeba profesionality, používání osvědčených, fungujících apod. postupů vs. nutnost reflexe konkrétního kontextu a aktuálních souvislostí při práci s klientem
 - „Řešení aktuálních problémů (tady a teď) už 150 let“ (v širším pojetí ještě déle)
- **Dilema mezi tradičními a moderními paradigmaty, přístupy, metodami atd. v sociální práci**
 - klient jako pasivní příjemce vs. aktivní aktér („opečování“ vs. aktivizace klienta)
 - ústavní péče vs. služby poskytované v domácnostech
 - přístup "o někoho se postarat" vs. přístup "něco dotyčnému zajistit"
- Společenský vývoj, obecnější společenské procesy, nové společenské výzvy: nové oblasti pro uplatnění sociální práce a pro uplatnění nových postupů
 - Stárnutí populace, dluhy a exekuce (nová témata?), nové formy kriminality a nová rizika (např. v kyberprostoru), aktuální i budoucí dopady pandemie nemoci covid-19 na různé oblasti života, dopady robotizace a automatizace na společnost, dopady digitalizace na polarizaci společnosti, využívání informačních technologií zastánci extremistických postojů, jejich aktivace a radikalizace jejich prostřednictvím...
- Vývoj poznání v oboru, vývoj oboru a obecně vývoj společenských věd

Distinkce mezi tradicí a modernitou v případě cílů v sociální práci II

- Základní směřování činností sociální práce vs. různá východiska / paradigmatata pro definici cílů v sociální práci – např. harmonizace vztahu jedince se společností, koncept kvality života / well-being apod.
- Podmíněnost společenským kontextem, podmínkami v konkrétní organizaci, osobností sociálního pracovníka (viz snímky popisující všeobecné determinanty SP)
- Hodnoty, tradice, kompetence (regulace, hierarchie) vs. kritická sociální práce, akční přístup, „aktivismus“
- Rizika
 - neschopnost komplexního přístupu k osobě, upnutí se k jednotlivým problémům, větší rigidita, vyhoření, odstup od problémů klienta
 - snížená sebereflexe, případně nedostatečná reflexe hodnotových východisek sociální práce a vývoje oboru, nekompatibilita s přístupem kolegů nebo s podnikovou kulturou v organizaci, obtíže při spolupráci s dalšími institucemi či organizacemi
- Podpůrné faktory
 - Etika a hodnoty v sociální práci
 - (Další) vzdělávání, supervize

Přístupy k sociální práci jako předmět analýzy

- Přístupy a cíle
- Přístupy a metody
- Výrazná souvislost postupů nejen s cíli a s životními oblastmi, jichž se týkají, ale také s následujícími faktory
 - **potřeby a situace klienta**
 - teoretická východiska (např. humanistický přístup, systemický přístup, orientace na úkoly...) a hodnotové zakotvení (jak v případě používaných postupů, tak v případě osoby sociálního pracovníka)
 - metody práce
 - odbornost a profesionalita pracovníka
 - prostředí organizace
 - zařazení a role v pracovním týmu
- Rozlišení přístupů
 - ideální typy, schematická konstrukce s určitým účelem (minimálně didaktickým či poznávacím)
 - různé klasifikace založené na různých parametrech – východiska přístupu, akcenty při práci, vztah s klientem, vztahy s prostředím...
 - např.: aktivační, terapeutický, poradenský, administrativní, participativní, dramaturgický

Doporučená literatura k tématu

- BAVELAS, J.B., JACKSON, D.D., WATZLTAWICK, P. 1999. *Pragmatika lidské komunikace: interakční vzorce, patologie, paradoxy*. Hradec Králové: Konfrontace.
- BERNE, E. 1992. *Jak si lidé hrají*. Litvínov: Dialog.
- FRANKL, V., E. 1994. *Vůle ke smyslu*. Brno: Cesta.
- GABURA, J. PRUŽINSKÁ, J. 1995. *Poradenský proces*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 7.
- KOPŘIVA, K. 1997. *Lidský vztah jako součást profese. psychoterapeutické kapitoly pro sociální, pedagogické a zdravotnické profese*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál.
- KŘIVOHLAVÝ, J. 1994. *Mít pro co žít*. Praha: Návrat domů.
- IASSW. 2014. *Global Definition of Social Work* [online]. [13. 11. 2017]. Dostupné na: <https://www.iassw-aiets.org/global-definition-of-social-work-review-of-the-global-definition/>
- MATOUŠEK, O. et al. 2001. *Základy sociální práce*. Praha: Portál.
- MATOUŠEK, O., KODYMOVÁ, P. KOLÁČKOVÁ, J. 2005. *Sociální práce v praxi : Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál.
- MEADOR B. D., ROGERS, C. R. 1996. Prístup zameraný na človeka. In: ČERNOUŠEK, M. (Ed.) *Psychoterapie: sborník přednášek*. 2., opravené a rozšířené vydání. Praha: Triton.
- ŘEZNÍČEK, I. 1997. *Metody sociální práce*. Praha: Sociologické nakladatelství, dotisk 1. vydání.
- ÚLEHLA I. 1999. *Umění pomáhat: učebnice metod sociální práce*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2. vydání.
- *články v časopise Sociální práce / sociálna práca* (např. tematická čísla 3/2019, 6/2018, tématu se věnující články v dalších číslech), případně v dalším zahraničním a domácím odborném periodiku

Osobnost sociálního pracovníka a hodnoty v sociální práci

Potřeba reflexe role profesionála při poskytování SP

- Reflexe vlastní role je nezbytnou součástí výkonu SP a jejím základním předpokladem
 - Toto konstatování platí pro pomáhající profese obecněji, SP nevyjímaje
 - Je proto potřeba předejít tomu, aby došlo k zanedbání reflexe role profesionála nebo dokonce odklonu sociálního pracovníka od stěžejních hodnot profese
 - V opačném případě by mohla být negativně ovlivněna jak spolupráce s klientem a průběh naplánovaných a realizovaných intervencí, tak i samotná životní situaci klienta

Osobnost sociálního pracovníka

- Ovlivňuje průběh a úspěšnost poskytování sociální práce
- Postoje a hodnoty, další osobnostní charakteristiky
 - Etická východiska, (další) vzdělávání, osobnostní rozvoj (např. sebezkušenostní výcvik), supervize
- Odbornost, profesionalita (viz dále)
 - (Další) vzdělávání (kurzy, školení, stáže, nácvik specifických technik či dovedností atd.), zkušenosti z praxe, supervize
- Kompetence, pozice v pracovním týmu (viz dále)
- Role sociálního pracovníka (viz dále)
- **Charakter vztahu a interakcí s klientem**
 - Jde o dvoustrannou záležitost - závisí na vlastnostech a osobnostních rysech na straně pracovníka i klienta, je proto důležitá schopnost sociálních pracovníků reagovat na různé osobnosti klientů (sociální pracovník má usilovat o zachování rovného přístupu ke klientům bez ohledu na jejich osobnostní charakteristiky, vlastnosti, postoje, způsob komunikace... – viz dále)

Interakce mezi klientem a sociálním pracovníkem I

- Způsob komunikace s klientem je klíčový pro úspěšnost intervencí poskytovaných v rámci sociální práce
- Bez vzájemné komunikace nemá sociální pracovník možnost seznámit se dostatečně s životní situací klienta a ztrácí možnost, nabídnout klientovi pomoc, která bude v maximální možné míře odpovídat klientovým potřebám
- Zároveň ani klient nemá možnost vyjadřovat se k možnostem nabízeným sociálním pracovníkem a aktivně se podílet na rozhodování o možnostech řešení své situace

Interakce mezi klientem a sociálním pracovníkem II

- Vzájemná interakce mezi sociálním pracovníkem a klientem přitom není „jen“ praktickým „nástrojem“, který je používán, proto, že má výrazný potenciál přispět k řešení klientovy situace
- Silný akcent na toto téma v SP vyplývá přímo z hodnotových východisek sociální práce:
 - mezi nimi zaujímá zásadní místo aktivizace a participace klienta při řešení jeho problémů
- Hledisko aktivizace klienta a snahy o dosažení, respektive podpory jeho participace při řešení jeho problémů přitom odkazují k základním etickým východiskům sociální práce, respektu k lidské důstojnosti a lidským právům,
- tak také k přístupu, který je pro sociální práci charakteristický a jsou pro něj používána označení reflexivita (Havrdová 2012), reflexivní přístup (Janebová 2014), případně reflexivní praxe (Hubíková, Havlíková a Trbola 2021).

Situační a procedurální přístup sociálních pracovníků ke klientům I

Situační přístup

- Sociální pracovníci považují klienta „za aktéra životní situace, jež kromě řešeného problému zahrnuje další okolnosti klientova života a kterou je třeba prozkoumat a posoudit jako celek.“
- Přitom se „nepředpokládá, že by mohlo existovat předem připravené řešení.“ (Musil 2013, s. 105). Podle Musila a spoluautorů (2019b) je při takovémto přístupu „řešení přání, životních okolností či problému klienta [...] ‚ušito na míru‘ tak, aby odpovídalo individuálním okolnostem, potřebám a zájmům klienta a jeho života“.

Procedurální přístup

- Pro něj je charakteristické, že „sociální pracovník očekává, že klient přijde s požadavkem, tzn., že předloží žádost nebo požádá o pomoc s problémem určité předem dané kategorie“ s tím, že „pokud tomu tak není, sociální pracovník předpokládá, že jeho úkolem je převést přání klienta do podoby očekávaného požadavku“, a současně, že „požadavek klienta přitom sociální pracovník považuje za izolovaný problém, a nehledá tudíž jeho souvislosti s jinými potížemi daného klienta“ (tamtéž).

Situační a procedurální přístup sociálních pracovníků ke klientům II

- Je zřejmé, že zvedené rozlišení je poměrně schematické, i tak je ale pro SP důležité,
- Protože podle citovaných autorů „výhradně procedurálním přístupem není možné poskytnout přiměřenou pomoc“. Při poskytování sociální práce je proto potřebné vhodným způsobem kombinovat prvky obou těchto přístupů, respektive je potřebné v rámci vzdělávání v sociální práci podporovat osvojení principů a předpokladů situačního přístupu s cílem omezit riziko jednostranného prosazování procedurálního přístupu (tamtéž).
- V literatuře se lze setkat také s dalšími obdobnými způsoby rozlišení přístupu sociálního pracovníka ke klientovi, také u nich je zdůrazňována role reflexivity a potřeby nahlížet na potřeby klientů komplexně

Situační a procedurální přístup sociálních pracovníků ke klientům III

Životní situace osob vs. institucionální rámec I

- Chudoba, nedostatečný příjem, sociální vyloučení, sociální izolace...
- Dluhy, exekuce, insolvence...
- Ztráta zaměstnání, znevýhodnění na trhu práce...
- Ztráta bydlení, nevyhovující bydlení apod.
- Duševní zdraví, psychické potíže
- Bio-psycho-sociální aspekty stárnutí
- Zdravotní postižení
- Závislosti
- Krizové situace, vystavení traumatům, násilnému jednání, šikaně apod.
- Sebevražedné jednání
- Trestná činnost
- ...

Situační a procedurální přístup sociálních pracovníků ke klientům III

Životní situace osob vs. institucionální rámec I

- Chudoba, nedostatečný příjem, sociální vyloučení, sociální izolace...
- Dluhy, exekuce, insolvence...
- Ztráta zaměstnání, znevýhodnění na trhu práce...
- Ztráta bydlení, nevyhovující bydlení apod.
- Duševní zdraví, psychické potíže
- Bio-psycho-sociální aspekty stárnutí
- Zdravotní postižení
- Závislosti
- Krizové situace, vystavení traumatům, násilnému jednání, šikaně apod.
- Sebevražedné jednání
- Trestná činnost
- ...
- Sociální služby
- Péče o zdraví, zdravotní prevence
- Školství
- Sociálně-právní ochrana dětí
- Služby zaměstnanosti
- Politika bydlení
- Integrace cizinců, integrace etnických menšin, podpora interkulturního soužití
- Řešení situace sociálně vyloučených lokalit
- Zajištění bezpečnosti
- Penitenciární a post-penitenciární péče (systém práce s pachateli trestných činů)
- ...

Stěžejní východiska a hodnoty v přístupu ke klientům

- Respektování svobodného rozhodování klienta
- Zachování důvěrnosti sdělených informací, vytvoření v klientovi pocitu důvěry, bezpečnosti
- Profesionalita
 - Zachování objektivity
 - Respektování rozdílů mezi lidmi, vyvarování se generalizací nebo předsudků
 - Respektování důstojnosti člověka, vnímání klienta jako člověka s množstvím různých potřeb a vyvarování se stigmatizaci klienta jeho „škatulkováním“ nebo redukcí vnímání klienta na úzký okruh potřeb, které sociální pracovník řeší (naopak snaha o celostní přístup ke klientovi jako druhému člověku)
 - Předávání dovedností klientům
 - Vyhodnocování kontaktu s klientem, zodpovědnost vůči klientům
 - Znalost vlastní osoby, vlastních sklonů, vlastních hranic apod.
- Hodnoty sociální práce, dodržování etických předpisů, kodexů
- Zodpovědnost vůči komunitě

Okolnosti podporující vztah a spolupráci mezi sociálním pracovníkem a klientem

- Navázání kontaktu, získání důvěry
- Empatie
- Upřímnost (vřelost, opravdovost)
- Další důležité povahové rysy jako např. tvořivost a flexibilita
- Schopnost improvizace, hledání řešení, obměňování přístupů, otevřenost k využívání různých vhodných přístupů
- Respekt ke klientovi a k základním hodnotám sociální práce

Doporučená literatura k tématu I

- FISCHER, O. et al. 2008. *Etika a lidská práva v sociální práci*. Praha: Centrum sociálních služeb.
- GABURA, J. PRUŽINSKÁ, J. 1995. *Poradenský proces*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 7.
- HAVRDOVÁ, Z. 2012. Reflexe a reflexivita jako nástroje poznávání. In: KODYMOVÁ, P. - ŠÁMALOVÁ, K. (Eds.) *Vzdělávání v sociální práci. Sborník z mezinárodní vědecké konference 5. dny sociální práce konané 15.–16. 9. 2011 v Praze*. Praha: Falešník Ondřej Ing. – FALON. 263-267.
- HAWKINS, P., SHOHEET, R. 2016. *Supervize v pomáhajících profesích*. Praha: Portál.
- HUBÍKOVÁ, O., HAVLÍKOVÁ, J., TRBOLA, R. 2021. Cíle sociální práce v kontextu jejího slabého ukotvení. In: *Sociální práce / Sociálna práca*, roč. 21, č. 5, s. 5-21.
- JANEBOVÁ, R. 2014. *Teorie a metody sociální práce - reflexivní přístup*. Hradec Králové: Gaudeamus.
- KOPŘIVA, K. 1997. *Lidský vztah jako součást profese. psychoterapeutické kapitoly pro sociální, pedagogické a zdravotnické profese. 2., rozš. a přeprac. vyd.* Praha: Portál.
- KOVAŘÍK, J. 2003. Etika v sociální práci v České republice a ve světě. In: KOZLOVÁ, L. - ŠIMKOVÁ, M., D (Eds.) *Rozvoj a výhledy sociální práce ve světle vstupu do Evropské unie. Sborník z mezinárodní konference*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, s. 4–7.

Doporučená literatura k tématu II

- MALIŠKOVÁ Z. 2012. Etické rozhodovanie sociálnych pracovníkov. In: KODYMOVÁ, P. - ŠÁMALOVÁ, K. (Eds.) *Vzdělávání v sociální práci. Sborník z mezinárodní vědecké konference 5. dny sociální práce konané 15.–16. 9. 2011 v Praze*. Praha: Falešník Ondřej Ing. – FALON. 189–197.
- MATOUŠEK, O. et al. 2001. *Základy sociální práce*. Praha: Portál.
- MUSIL, L. 2013. Administrativní (procedurální) přístup. In: MATOUŠEK, Oldřich (ed.). *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 104–106.
- MUSIL, L., BALÁŽ, R., HAVLÍKOVÁ, J., PUNOVÁ, M., VOTOUPAL, M. 2019a. *Předpoklady a osobnostní rysy vhodné pro výkon sociální práce*. Praha: [VÚPSV, v. v. i.](#)
- MUSIL, L., BALÁŽ, R., PUNOVÁ, M., VOTOUPAL, M. 2019b. *Doporučení ke vzdělávání sociálních pracovníků*. Praha: VÚPSV, v.v.i.
- ŘEZNÍČEK, I. 1997. *Metody sociální práce*. Praha: Sociologické nakladatelství, dotisk 1. vydání.
- TOMEŠ, I. et al. 1997. *Vzdělávací standardy v sociální práci*. 1. vyd. Praha: Sociopress/Socioklub.
- ÚLEHLA I. 1999. *Umění pomáhat: učebnice metod sociální práce*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2. vydání.
- články v časopise *Sociální práce / sociálna práca*, případně v dalším zahraničním a domácím odborném periodiku
- Webové stránky Českého institutu pro supervizi <https://www.supervize.eu/>

Pracovní pozice sociálního
pracovníka a jeho postavení v
multidisciplinárním týmu,
mezioborová spolupráce

Povaha sociální práce v různých typech organizací

Institucionální a legislativní východiska

- Oblast působení organizace
 - Odlišné cíle a přístupy v různých oblastech (více k tomu viz výše)
 - Odlišné legislativní a institucionální podmínky pro realizaci činností sociální práce v jednotlivých oblastech jejího uplatnění
 - Součástí české legislativy není ucelená oborová norma upravující sociální práci komplexně
 - Nejvíce podrobnou úpravu sociální práce lze nalézt v zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách
 - Mimo oblast sociálních služeb se výkon sociální práce řídí primárně oborovými předpisy pro příslušnou oblast, v níž se sociální práce uplatňuje
- Sektor, který organizace reprezentuje (veřejný / soukromý)

Prostředí organizace

- Cíle organizace a metody, které se v ní používají
- Organizační kultura organizace, personální řízení (kapacity organizace)
- Zapojení činnosti sociálního pracovníka do činnosti pracovního týmu, kompetence sociálního pracovníka a dalších členů týmu (více viz dále)

Pracovní pozice sociální pracovníka

- Pracovní pozici sociální pracovník „lze vymezit na základě teorií sociální práce, tj. prostřednictvím předmětu působení a činnostmi sociálního pracovníka, nebo na základě platné legislativy.“ (Musil et al. 2019)
- Musil a spoluautoři k tomu dále uvádějí, že „první způsob je vhodný, pokud se usiluje o identifikaci takových pracovních pozic, kde sice z části sociální práce vykonávána je, ale tito pracovníci nejsou jako sociální pracovníci označováni“,
- Druhý způsob „vede k zaměření se na předpoklady pro výkon sociální práce v rámci pracovních pozic, které jsou regulovány“ platnou legislativou, tj. v českém prostředí zákonem o sociálních službách
- Otázka, zda je pracovník vykonávající v organizaci činnosti sociální práce (nebo jejich část) pracovníčně zařazený na pozici sociálního pracovníka, se přirozeně následně velmi výrazně promítá také do celkového nastavení pracovních podmínek pro výkon sociální práce v organizaci a jako taková je důležitá jak pro samotnou organizaci, tak přirozeně i pro její zaměstnance

Sociální pracovník podle zákona 108/2006 Sb., o sociálních službách

Podle ustanovení § 109 zákona o sociálních službách **Sociální pracovník**

- **vykonává**
 - sociální šetření,
- **zabezpečuje**
 - sociální agendy včetně řešení sociálně právních problémů v zařízeních poskytujících služby sociální péče,
 - sociálně právní poradenství,
 - analytickou, metodickou a koncepční činnost v sociální oblasti,
 - odborné činnosti v zařízeních poskytujících služby sociální prevence,
 - depistážní činnost,
 - poskytování krizové pomoci,
 - sociální poradenství a
 - sociální rehabilitace,
- **zjišťuje**
 - potřeby obyvatel obce a kraje a koordinuje poskytování sociálních služeb.

Sociální pracovník podle teorií sociální práce

- Pracovní pozice sociálního pracovníka by měla naplňovat tyto obecné charakteristiky definice pracovní pozice / pracovního místa (cit. podle Musil et al 2019):
- Mělo by jít o „pozici v organizační struktuře organizace, a to jak v horizontální, tak vertikální (tj. vztahy podřízenosti a nadřízenosti), která je vymezená účelem (tj. proč daná pracovní pozice v organizaci existuje a jaký je očekávaný přínos této pozice pro dosahování cílů organizace), podmínkami, za jakých pracovník práci vykonává, hlavními odpovědnostmi a úkoly, které pracovník na této pozici musí plnit, a od nich odvozenými kvalifikačními předpoklady (tj. výše vzdělání, odbornost, výcvik, zkušenosti).“
- A dále: „Součástí popisu pracovní pozice může být i vymezení role, tj. úlohy, kterou má jednatel hrát při plnění požadavků svého pracovního místa. Od vymezení role se pak odvíjí případné vymezení kompetencí chování pracovníka na daném pracovním místě, tj. jaká jsou s touto pracovní pozicí spojována očekávání vůči chování pracovníka v této pozici (jako např. schopnost spolupráce, flexibilita apod.).“
- Ukazuje se přitom, že především v oblastech, pro které je charakteristický minimalistický institucionální rámec, je odpovídající zohlednění všech těchto okolností poměrně složité

Sociální práce a další obory

- Běžným aspektem při poskytování sociální práce je spolupráce nebo součinnost s poskytováním dalších služeb nebo dalšími odborníky
- Velmi důležitou úlohu při sociální práci plní také zprostředkování kontaktu na další instituce
- Nutnost orientace sociálního pracovníka v institucionálním prostředí ČR v různých oblastech a význam dalšího vzdělávání

Zajištění sociální práce v širším týmu

- V podstatě se týká všech oblastí uplatnění sociální práce, jakkoliv v určitých oblastech (typicky sociální služby nebo výkon státní správy v přenesené působnosti nebo samosprávy obcemi) přísluší v pracovním týmu sociálnímu pracovníkovi a jeho agendě výraznější role než jinde (např. zdravotnictví, školství, Úřad práce, vězeňství)
- Nutnost odpovídajícího začlenění sociální práce do služeb, jež jsou poskytovány, případně do realizovaných postupů či opatření
- Kompetence jednotlivých členů týmu, včetně role sociálního pracovníka, by tak měly být náležitě vymezeny a měl by být zajištěn soulad mezi nimi ve všech případech, ve kterých je nutná součinnost více různých profesí
- Konkrétní způsob ukotvení činností zajišťovaných na určitém pracovišti je přirozeně záležitostí příslušného zaměstnavatele. Důležité ale současně je již to, jak tyto možnosti předurčuje, respektive jak podmínky pro toto rozhodování samosprávných subjektů vymezuje legislativa (úloha personálních standardů kvality sociálních služeb)
- Potřebná akceptace sociální práce členy pracovního týmu (a ostatních profesí sociálními pracovníky), důležitost vztahů v týmu a jeho řízení
- Význam dalšího vzdělávání, supervize, ale také kvalitních vztahů na pracovišti a personálního řízení organizace, jež sociální pracovníky náležitě podporuje

Doporučená literatura k tématu I

- ČÁMSKÝ, P. et al. 2008. *Manuál pro tvorbu a zavádění standardů kvality poskytovaných sociálních služeb*. Praha: Centrum sociálních služeb Praha.
- ČERMÁKOVÁ, M. - PECHOVÁ, D. 2019. Vymezení role a činnosti centra, metody a techniky práce. In: WOJTOŇOVÁ, J. - VAŠKOVICOVÁ, M. (Eds.): *Metodika aplikace sociálně zdravotní péče realizované prostřednictvím center*. Praha: Česká asociace pečovatelské služby, s. 26–41.
- HAVLÍKOVÁ, J., HUBÍKOVÁ, O., TRBOLA, R., MUSIL, L. 2021. *Kvalita výkonu sociální práce očima sociálních pracovníků*. Praha: VÚPSV, v. v. i.
- KOPŘIVA, K. 1997. *Lidský vztah jako součást profese. psychoterapeutické kapitoly pro sociální, pedagogické a zdravotnické profese*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál.
- MATOUŠEK, O. et al. 2001. *Základy sociální práce*. Praha: Portál.
- MATOUŠEK, O. 2007. *Garance kvality sociálních služeb*. In: MATOUŠEK, O. et al. *Sociální služby*. Praha: Portál, s. 125-136.
- MPSV. 2005. *Teze legislativního zakotvení výkonu sociální práce a celoživotního vzdělávání sociálních pracovníků (leden 2005)*. Praha: MPSV.
- MPSV. Online (a, b). Konzultační dokumenty MPSV pro období leden až březen 2014:
 - a) MPSV. Online (a). *Pracovní dokument odborného kolegia pro tvorbu věcného záměru zákona o sociálních pracovnících a profesní komoře (profesní zákon) /online, cit. 12.3.2021/ Dostupné na https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/profesni_zakon.pdf/465e76da-c021-2d2d-d8d7-77569df97bb0*
 - b) MPSV. Online (b). *Doprovodný text k pracovnímu dokumentu odborného kolegia pro tvorbu věcného záměru zákona o sociálních pracovnících a profesní komoře (profesní zákon) /online, cit. 12.3.2021/ Dostupné na https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/profesni_zakon_text.pdf/ac1f0186-10e1-b2ad-3e1b-a8d25350f4d1*

Doporučená literatura k tématu II

- MUSIL, L., BAREŠ, P., HAVLÍKOVÁ, J. (Eds.) 2017. *Výkon profese sociální práce v systémech sociální ochrany ČR*. Praha: VÚPSV, v. v. i.
- MUSIL, L., BALÁŽ, R., HAVLÍKOVÁ, J., PUNOVÁ, M., VOTOUPAL, M. 2019. *Předpoklady a osobnostní rysy vhodné pro výkon sociální práce*. Praha: [VÚPSV, v. v. i.](#)
- PECHOVÁ, D. 2019. Vymezení kompetencí a popis pracovního místa poradce. In: WOJTOŇOVÁ, J. - VAŠKOVICOVÁ, M. (Eds.) *Metodika aplikace sociálně zdravotní péče realizované prostřednictvím center*. Praha: Česká asociace pečovatelské služby. s. 64–68.
- ŘEZNÍČEK, I. 1997. *Metody sociální práce*. Praha: Sociologické nakladatelství, dotisk 1. vydání.
- TOMEŠ, I. et al. 1997. *Vzdělávací standardy v sociální práci*. 1. vyd. Praha: Sociopress/Socioklub.
- *Vyhláška č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.*
- *Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.*
- *články v časopise Sociální práce / sociálna práca, případně v dalším zahraničním a domácím odborném periodiku*

Role sociálního pracovníka

Role sociálního pracovníka

- Konkrétní role zastávaná sociálním pracovníkem závisí na
 - Situaci a potřebách klienta
 - Osobnosti pracovníka a jeho odbornosti
 - Organizaci (cíli, který sleduje, metodách, které se v ní uplatňují atd.)
- S ohledem na první okolnost jsou role zastávané sociálními pracovníky velmi proměnlivé

Role sociálního pracovníka v kontextu zastávané pracovní pozice I

- Okruh činností, které může sociální pracovník při poskytování sociální práce zastávat, podstatným způsobem definují v předchozích blocích popsané obecné faktory determinující podobu sociální práce v konkrétní organizaci
- Dále je pak určují tyto stěžejní okolnosti:
 - okruh činností uvedených v ustanovení § 109 zákona o sociálních službách, respektive ty z nich, které se týkají sociálního pracovníka na určité konkrétní pracovní pozici v určité konkrétní organizaci),
 - poslání zaměstnavatele,
 - vymezení cílové skupiny organizace
- Všechny tyto okolnosti lze chápat jako významné vstupní determinanty, které rámcově vymezují pole, ve kterém se sociální pracovník obvykle při poskytování sociální práce pohybuje

Role sociálního pracovníka v kontextu zastávané pracovní pozice II

- Při výkonu sociální práce by se ale sociální pracovník neměl omezit výhradně na procedurální přístup k sociální práci, protože výhradní soustředění na něj by znemožnilo poskytnutí přiměřené pomoci klientovi
- Z tohoto důvodu se činnosti spojené s poskytováním sociální práce na určité pracovní pozici od výše uvedených vstupních determinant odvíjejí především (a nikoli zcela), a sociální pracovník, v poli, jež je jimi vymezeno pouze rámcově (a nikoli zcela jasně), působí obvykle (a nikoli výhradně)

Role sociálního pracovníka v kontextu zastávané pracovní pozice III

- Při snaze sociálního pracovníka o aplikaci situačního přístupu, tj. při snaze řešit klientovu situaci tak, aby to odpovídalo individuálním okolnostem, potřebám a zájmům klienta mohou přirozeně nastat i situace, kdy je vhodné při práci s klientem použít i postupy nacházející se mimo „obvyklý rámec“ vymezený zmiňovanými vstupními determinantami
- Současně je ale potřeba vzít v úvahu, že tuto možnost vykročení z obvyklého rámce je třeba vnímat jako spíše výjimečnou a v principu nestandardní
 - v opačném případě by se nabízela otázka, zda nastavení podmínek pro poskytování sociální práce v organizaci skutečně odpovídá potřebám klientů, s nimiž pracuje
- Každý případ, kdy se sociální pracovník nepohybuje ve obvyklém rámci vymezeném vstupními determinantami, vyžaduje i vědomou reflexi toho, zda má sociální pracovník při práci s klientem vhodně nastavené hranice, respektive zda se mu je daří udržovat

Role sociálního pracovníka v kontextu zastávané pracovní pozice IV

- Naopak jako zcela běžné je při poskytování sociální práce třeba vnímat situace, kdy sociální pracovník musí při pohybu v „obvyklých mantinelech“ rámcově vymezených vstupními determinantami při práci s klientem uplatňovat velmi různorodé přístupy, přistupovat k situaci flexibilně a tvořivě hledat nové způsoby jejího řešení
- Sociální pracovník tak musí velice často reagovat na dynamické změny v situaci klienta, respektive v interakcích mezi ním a klientem a zastávat různé typy rolí ve vztahu k situaci klienta a ke způsobu, jímž chce s klientem dospět k řešení jeho situace
- To předpokládá nejen odpovídající „rejstřík“ rolí, které jsou vhodné pro různé situace a jejich odpovídající „zvládnutí“ (respektive dostatečnou připravenost tyto role zastávat)
- Ale také potřebu reflektovat vhodnost jejich použití a přiměřenost zastávané role vzhledem k situaci a potřebám klienta a cílům, které při sociální práci pracovník sleduje

Typologie rolí sociálního pracovníka I

- Různá rozlišení
 - ideální typy, schematická konstrukce s určitým účelem (minimálně didaktickým či poznávacím)
 - různé klasifikace založené na různých parametrech – cíl nebo účel poskytnuté intervence, východiska přístupu, akcenty při práci, vztah s klientem, vztah k dalším institucím, společnosti...

Typologie rolí sociálního pracovníka II

- Mezi významné role sociálního pracovníka lze řadit především:
 - zprostředkování
 - zplnomocnění a motivace
 - poradenství
 - poskytnutí péče
- Toto (pouze jedno z možných) rozlišení rolí sociálního pracovníka je ale velmi obecné a jeho činnost a náplň jeho práce postihuje jen rámcově
- Uvedené rozlišení rolí sociálního pracovníka tak nemusí být postačující, protože charakteristika jeho činnosti na základě něj je jen velmi zběžná
- V rámci některé z uvedených obecnějších charakteristik role sociálního pracovníka je tak zpravidla na místě, detailněji rozlišit role sociálního pracovníka při zajištění různých dílčích činností nebo pomoci klientovi s plněním různých konkrétních úkolů

Typologie rolí sociálního pracovníka III

- Typologie rolí sociálního pracovníka založená na rozlišení pracovní náplně pracovníka (Rezníček 1997):
 - pečovatel nebo poskytovatel služeb
 - zprostředkovatel služeb
 - cvičitel/učitel sociální adaptace
 - poradce nebo terapeut
 - case manažer
 - manažer pracovní náplně v určitém zařízení
 - personální manažer
 - administrátor
- Tato klasifikace má ambici postihnout rozdílnost povahy převládající činnosti nebo činností sociálních pracovníků působících v rozličných oblastech, ale nehodí se k rozlišení měnících se rolí zastávaných sociálním pracovníkem v průběhu kontaktu s jedním konkrétním klientem (vzhledem k době publikace zde citované typologie také může uvedené rozlišení vyžadovat aktualizaci nebo revizi)
- Příklad zároveň ilustruje i důležitost potřeby, aby byl konkrétní způsob rozlišení rolí sociálního pracovníka vždy dostatečně uzpůsoben účelu, k němuž se předpokládá, že bude využit, a také by neměl být mechanicky přenášen mimo kontext, pro který byl vytvořen

Doporučená literatura k tématu

- ČERMÁKOVÁ, M. - PECHOVÁ, D. 2019. Vymezení role a činnosti centra, metody a techniky práce. In: WOJTOŇOVÁ, J. - VAŠKOVICOVÁ, M. (Eds.): *Metodika aplikace sociálně zdravotní péče realizované prostřednictvím center*. Praha: Česká asociace pečovatelské služby, s. 26–41.
- KOPŘIVA, K. 1997. *Lidský vztah jako součást profese. psychoterapeutické kapitoly pro sociální, pedagogické a zdravotnické profese*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál.
- MATOUŠEK, O. et al. 2001. *Základy sociální práce*. Praha: Portál.
- MATOUŠEK, O., KODYMOVÁ, P. KOLÁČKOVÁ, J. 2005. *Sociální práce v praxi : Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál.
- MPSV. 2004. *Analýza a vyhodnocení činnosti sociálních pracovníků z hlediska kvantity jejich potřeby a z hlediska jejich pracovní náplně*. Praha: MPSV.
- MUSIL, L., BALÁŽ, R., HAVLÍKOVÁ, J., PUNOVÁ, M., VOTOUPAL, M. 2019. *Předpoklady a osobnostní rysy vhodné pro výkon sociální práce*. Praha: VÚPSV, v. v. i.
- MUSIL, L., BAREŠ, P., HAVLÍKOVÁ, J. (Eds.) 2017. *Výkon profese sociální práce v systémech sociální ochrany ČR*. Praha: VÚPSV, v. v. i.
- PECHOVÁ, D. Vymezení kompetencí a popis pracovního místa poradce. In: WOJTOŇOVÁ, J. - VAŠKOVICOVÁ, M. (Eds.) *Metodika aplikace sociálně zdravotní péče realizované prostřednictvím center*. Praha: Česká asociace pečovatelské služby, 2019. s. 64–68.
- ŘEZNIČEK, I. 1997. *Metody sociální práce*. Praha: Sociologické nakladatelství, dotisk 1. vydání.
- články v časopise *Sociální práce / sociálna práca*, případně v dalším zahraničním a domácím odborném periodiku